

Sguard dal Rigi (SZ) sur il Lai da Zug.

(FOTO: TOKAMUWI / PIXELIO)

La cultivaziun da tschareschas vegn tgirada a Zug en tut sias fassetas.

(FOTO: NUSSJECK / PIXELIO)

Zug – Il scharm particular da la pitschnezza

■ Zug è il pli pitschen chantun da la Svizra che na furma betg in mez chantun. Chatta.ch dat in'invista en la geografia, istorgia, economia e cultura da questa part da la Svizra Centrala ch'ha fatg da la pitschnezza ina virtid.

Survista geografica

Il chantun da Zug è situà en la Svizra Centrala tranter ils chantuns Turitg, Sviz, Lucerna ed Aargau. Il chantun cumpiglia ina surfatscha da 239 kilometers quadrat. La speschezza da la populaziun è relativamain auta; en las indesch vischnancas vivan rund 118 000 persunas (situaziun dal 2013).

Topograficamain giascha il chantun da Zug tranter la Svizra Bassa e las Prealps. Ils pli auts culms èn situads en il sid, al cunfin cun il chantun da Sviz, e cuntanschan in'autozza da stgars 1600 meters sur mar.

Il chantun cumpiglia la part setten-triunala dal

Lai da Zug cun las trais citads da Zug, Baar e Cham. Ulteriurs lieus pli gronds furman Rotkreuz, Steinhausen, Menzingen, Ober- ed Unterägeri e Walchwil. En la part occidentala dal chantun sa chatta la regiun economica Zug-West.

Preistorgia e temp medieval

Ils pli vegls fastizs umans en la regiun derivan da 14000 a.C. Igl èn quai chats dal temp paleolitic a la riva nord dal Lai da Zug che derivan da chatschaders e rimnaders nomadisans. Da l'epoca dals emprims purs sedentars (temp neolitic, 5500–2200 a.C.) èn avant maun restanzas da betg main che quaranta abitadis da palissaders. Ils chats ordvart multifars lubesch da reconstruir detg bain la vita da mintgadi da quel temp. Era dal temp da fier e dal temp roman resp. celtoroman èn sa mantegnidas numerusas perditgas.

Enturn il 600 s.C. èn immigradas famiglias e stirpas alemannas en il territori dal chantun da Zug odiern. Da lur emprima zona da colonisaziun dattan perditga ils numns Blickensdorf e numns locals che fine-schan sin «-ikon». Vers il temp autmedieval han alura differents signurs feudals (seculars e claustrals) dominà la regiun. Ils pli impurtants èn stads ils da Habsburg ch'han er ertà il 1264 il possess territorial dals da Kyburg.

A la famiglia da Kyburg vegn er attribuida la fundaziun da la citad da Zug. Suenten il 1200 è quella vegnida munida cun in emprim mir ed il 1242 vegn ella numnada per l'emprima giada «oppidum», vul dir citad. La perscrutaziun mussa che Zug è sa sviluppà ad in impurtant center administrativ dals da Kyburg e pli tard dals da Habsburg. En pli era la citad da muntada sco piazza da martgà e sco lieu d'etapp per il transport da rauba (surtut sal e fier) nà da Turitg e sur il Hirzel vers Lucerna.

Appartegnientscha a la Veglia Confederaziun

Il 1351 è la citad da Turitg s'alliada cun ils quatter chantuns dad Uri, Sviz, Svania e Lucerna. La citad da Zug, ch'era da quel temp en possess dals da Habsburg, vegniva resentida sco incap per vivifitgar las relaziuns economicas tranter Turitg e Lucerna. Sin iniziativa da Turitg è la citad perquai vegnida assediada e sfurzada da s'alliar a la Confederaziun. La suveranità e l'appartegnientscha eguala entaifer la Veglia Confederaziun èn vegnidas concedidas a la citad be pass per pass.

Parallel a quest svilup ha Zug schlargià sia pussanza territoriala ed è daventà ina «Confederaziun en il pitschen» che cumpigliava la citad cun ses territori subdit e las trais vischnancas libras dad Ägeri, Menzingen e Baar; las autoritads politics furmavan il cumin ed in cussegl communabel da la citad e dal pajais. Quest dualissem problematic tranter regents e subdits è sa mantegnì fin il 1798 (invasiun franzosa e helvetica).

Da la chasa da povers al chantun il pli ritg

Fin lunsch viaden il 19avel tschientaner è Zug stà in pajais agrar. L'industrialisaziun ha cumenzà cun l'impressari Wolfgang Henggeler ch'ha erigi a partir dal 1834 filandarias da mangola ad Unterägeri, Neuägeri e Baar. Il 1866 ha l'American George Ham Page fundà a Cham l'emprima fabritga da latg condensà en l'Europa; pli tard ha quella fusiunà cun Nestlé. L'industria da Zug è vegnida dominada sur lung temp da la firma Landis & Gyr (1896). La V-Zug che producescha apparats per il tegnaichasa è vegnida fundada il 1913.

A partir dal 1920 e suenter la Segunda Guerra mundiala ha il chantun da Zug lura sbassà successivamain las tagliis per firmas e societads da holding. Quai ha fullà via a la piazza da finanzas e da commerzi odierna che furma ina da las pli attractivas lunsch enturn. Uschia è Zug – che furmava anc en ils onns 1960 in chantun cun blers

Il Zyturm furma l'ensaina da la citad da Zug.

(FOTO: PAUL-GEORG MEISTER / PIXELIO)

Flottar lina sin il Lai dad Ägeri.

(FOTO: JANINE GRAB-BOLLIGER, JOLIJOU / PIXELIO)

debits ed entradas per persuna sut la media svizra – daventà fin ils onns 1990 il pli ritg chantun dal pajais. Entaifer la golvaziun da finanzas intercantunala figurescha Zug oz sco chantun che paja la pli auta rata per persuna. La rolla dal chantun da Zug sco oasa da taglia vegn dentant discutada a nivel naziunal ed internaziunal a moda cuntraversa.

Cultivaziun da tschareschas

La cultivaziun da tschareschas è dapi dadi fitg impurtanta en il chantun da Zug; l'emprim sco sectur da la produziun agricola d'impurtanza per l'economia publica, en il 20avel tschientaner oravant tut sco segn caracteristic ed identitar d'ina regiun en in svilup rasant. Las cumprovas las pli temprivas per culturas da tschareschas cun bists auts probablmain fitg derasads derivan dal 17avel tschientaner. Per l'onn 1627 è documentà en la citad da Zug in martgà da tschareschas.

Recepts per l'elavuraziun da tschareschas a spais ed a bavrondas existan dapi il 18avel tschientaner. Cuzunt l'arder tschareschas a vinars ha ina lunga tradiziun. A la fin dal 19avel tschientaner ha la societad da kirsch a Zug («Kirschwasser-Gesellschaft in Zug»), fundada l'onn 1870, gi grond success cun la commercialisaziun dal kirsch da Zug en tut il mund. Oz produceschan intginas destillarias industrials e numerusas destillarias purilas en la regiun passa 60 000 liters kirsch per onn.

Radund in quart da la produziun da kirsch vegn duvrà per far l'enconuscenta turta cun kirsch da Zug. Quella ha il pastizier Heinrich Höhn da Zug inventà enturn l'onn 1915. La turta consista d'in biscuit bagnà cun kirsch, enzuglià cun ina vetta da crema da paintg tranter dus funds da pasta frulla a la giapunaisa, d'in ur da mandels brassads e d'in viertgel ch'è garnì cun zutger en pulvra.

Malgrà il success cuntinuand da l'elavuraziun da tschareschas è il dumber dals tschareschers sa reduci en il 20avel tschientaner, quai pervi da la gronda activitad da construcziun e pervi da la regressiun gene-

rala da l'agricultura. Ina societad d'interess emprova dapi l'onn 2008 da franar questa tendenza cun plantaziuns sistematicas. Circa trais quarts dals passa 400 manaschis purils en il chantun cultiveschan tschareschas.

Cultura da bajegiar en la citad da Zug

Il center istoric da la citad sa chatta enturn l'uschenumnà «Zytturm». Questa tur è vegnida construida en il 13avel tschientaner sco part dal vegl mir da tschinta da la citad. Sia furma odierna ha ella survegni en il decurs dal 16avel tschientaner. En la part pli nova da la citad veglia – che vegn enserrada d'in segund mir da tschinta – è tranter auter situà il chastè da Zug che tanscha enavos fin il 11avel tschientaner. La construcziun cun armadira da travs che caracterisescha il tract d'abitat superiur dal chastè datescha dal 16avel tschientaner. Oz serva il chastè a la citad ed al chantun sco museum istoric e cultural.

In cuntrast modern furma la nova staziun dal tren dal 2003. Quella è ornada cun installaziuns da l'artist da glisch american da renum mundial James Turrell. Cur ch'i cumenza a far notg sa transfurmescha l'edifizi en in object da glisch che sa chatta en in stadi da suspensiu. Art modern chatt'ins er en la Chasa d'art da Zug ch'è in museum da muntada surregionala.

«Chrööpfelimee»

Mintgamai la dumengia suenter la mesemna da la tschendra van numerusas gruppas da chantaduras e da chantadurs tranter las sis la saira e mesanotg tras il center da la citad da Zug per dar ina matinada als pers d'amur ch'han fatg spusalizi u ch'èn gist sa maridads. Lur chant vegn recumpensà cun in chanaster che vegn laschà giu da la stiva vi d'ina sua e che cuntogna strizlas e vin. La surdada dal regal conferman las chantaduras ed ils chantadurs cun ina chanzun speziala, cun il «Chrööpfelimee-Lied», che vegn intunada mintgamai a la fin.

Gia il 19avel tschientaner era quest usit in punct fix dal chalender d'usits da la citad. La segunda mesad dal 20avel tschientaner hai dà midadas pli grondas.

Autras gruppas ch'ènin ussa han surpiglià la tgira da quest usit ed han renovà la moda e maniera d'al celebrar.

Flottar lina sin il Lai dad Ägeri

A la riva meridionala dal Lai dad Ägeri sa deraisa in gaud muntagnard da 55 hectaras. Las corporaziuns dad Unterägeri ed Oberägeri al possedan mintgamai per la mesad. Cunquai ch'il terren fitg stip n'è betg accessibel sin vias charrablas, vegn la lina pinada mintgamai fastagiada, unida ad ina puntera e transportada sin l'aua sur il lai. La construcziun da lain flottanta ha cuntanschì l'ultim temp ina lunghezza da 175 meters ed in pais da 1000 tonnas. Duas bartgas a motor stauschan la puntera cun ina sveltezza da 2 kilometers l'ura fin ad Oberägeri (1,5 kilometers) u fin ad Unterägeri (2,5 kilometers). Là vegnan ils bists trats or da l'aua e chargiads sin camions.

Fin l'onn 1999 han purs ch'eran commembers da las corporaziuns fatg questas lavurs per avoir uschia in gudogn supplementar. Dapi il 21avel tschientaner sa dediteschan lavurants da gaud locals a quest artisanadi tradiziunal.

Las Höllgrotten

In lieu d'excursiun dal tutfatg spezial porschan las uschenumnadas Höllgrotten en la vischinanza da Baar. Questas grottas cun pitschens lais, stalactits e stalagmits èn sa furmadas sur millennis e derivan da funtaunas chaltschinusas. Las Höllgrotten èn vegnidas scuvertas vers la fin dal 19avel tschientaner cun explotar crap da tuf. Il possessur da la chava da crappa da quel temp ha realisà la muntada da questas grottas ed ha rendì accessibel las bellezzas da la natira al public.

La preschentaziun:

Dossier «Chantun da Zug».

Dapli infurmaziuns:

chatta.ch/?hiid=1839
www.chatta.ch